

A magyar menekültügyi tolmácsolás a szakirodalom tükrében

Bakó Balázs

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem, BTK, Nyelvtudományi Doktori Iskola,
Fordítástudományi Doktori Program

Kivonat: Az ukrajnai háború által kiváltott menekülthullám kihívások elé állította és állítja Magyarországot és az Európai Uniót egyaránt. Ide tartoznak a nyelvi különbségek is, amelyek a tolmácsolás megszervezését is szükségessé tették. A pályaudvarokon eleinte civilek szervezték meg az érkezők ellátását és a tolmácsolást. Azonban Magyarországon az önkéntes és a professzionális tolmácsok jogállása, képzése, képesítési követelményei, a rájuk vonatkozó etikai szabályok, hivatalos névjegyzékben történő nyilvántartásuk sem rendezett, vagy nem minden esetben tükrözi a tényleges gyakorlatot. A jogtudományi szakirodalom csak részben érinti a tolmácsolással kapcsolatos kérdéseket, a tolmácsolástudományi kutatások pedig többnyire a nemzetközi szakirodalom fogalmait veszik át. A hazai empirikus tolmácsoláskutatások fókuszában eddig leginkább a konferencia- és a bírósági tolmácsolás állt. A hol közszolgálati tolmácsolásnak, hol közösségi vagy dialógustolmácsolásnak nevezett tolmácsolástípus itthoni empirikus kutatásának megjelenése a közelmúlt fejleménye (Seresi 2024). A jelen tanulmány ezeknek a kutatásoknak a szakirodalmi héterét kívánja áttekinteni, a terjedelmi korlátokra tekintettel a teljesség igénye nélkül; célja továbbá, hogy javaslatot tegyen a menekültügyi tolmácsolás fogalmi kereteinek meghatározására, az Európai Unió menekültekkel kapcsolatos szabályozásának aktuális változásaira is tekintettel.

Kulcsszavak: ukrajnai menekültek, menekültügyi tolmácsolás, közösségi tolmácsolás, közszolgálati tolmácsolás, dialógustolmácsolás

1. Bevezetés

Ukrajna 2022. február 24-i orosz inváziója óta az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának (UNHCR) adatai szerint 2026. januárig több mint 5 millió személy menekült Európa többi országába. Ebből 2025. november 30-i adatok szerint 64 880 ukrajnai menekült tartanak hivatalosan nyilván Magyarország területén. Ez a menekülthullám a nyelvi különbségek miatt a tolmácsolás biztosítása szempontjából is kihívások

elé állította a Magyar Államot. A pályaudvarokon kezdetben önkéntesek és civil szervezetek szervezték meg az ellátást és a tolmácsolást, amelyhez a 2015-ös menekült-, illetve migrációs válság már biztosított valamennyi „*know-how*”-t. Magyarországon azonban az önkéntes tolmácsok, illetve a professzionális tolmácsok jogállása, képzése, képesítésük igazolása, a rájuk vonatkozó etikai szabályok kodifikálása, hivatalos névjegyzéken történő nyilvántartása is „ingatag közjogi alapokon áll” (Ugróczy 2024: 1), azaz vagy nincs rá szabályozás, vagy elavult, illetve nem tükrözi a tényleges gyakorlatot. A megfelelő szabályozás hiányában a menekültügyi válsághelyzetekben eljáró tolmácsokkal szembeni elvárások, az általuk betöltött szerepek és a kompetenciáik ellenőrzése, és így a nyelvi közvetítés minőségének és sikerességének garantálása sem lehetséges. Tekintettel arra, hogy az ukrainai háború e sorok írásakor még mindig folyamatban van, továbbá a globális migrációs tendenciákat is figyelembe véve – elég csak arra emlékeztetni, hogy a 2025. júniusi adatok¹ szerint az UNHCR több mint 42 millió menekültet (*refugee*), 67 millió belső menekültet (*internally displaced person*, IDP) és 8 millió menedékkérőt (*asylum-seeker*) tartott számon –, hosszú távon várhatóan nem fog csökkenni az Európába érkező menekültek száma. Ezt szakemberek is előre jelezték (Kende, Jeney és Szűcs 2022), ezért célszerű felkészülni az ezzel járó kihívásokra, a tolmácsokra vonatkozó megfelelő szabályozás és képzések kialakításával.

E kihívásokra reagálva az Európai Unió egy új migrációs és menekültügyi szabályozási csomagot² fogadott el 2024-ben, amely többek között a tagállamok egységesebb fellépését tűzte ki célul. Ennek érdekében több olyan menekültügyi jogszabályt, amelyet korábban irányelvek formájában fogadtak el, immár rendeleti szinten hoztak meg, az irányelvekhez képest nem hagyva mozgásteret a tagállamoknak az átültetés mikéntjét tekintve. Így például a nemzetközi védelem iránti eljárási szabályokat tartalmazó 2024/1348. rendelet³ (Eljárási rendelet) 2026. június 12-től a tagállamokban közvetlenül alkalmazandó⁴ módon teszi kötelezővé a menedékkérők személyes meghallgatása során vagy tolmács, vagy kulturális közvetítő (*cultural mediator*) alkalmazását. Ezekre a fejleményekre tekintettel érdemes a menekültügyi tolmácsolással kapcsolatos nemzetközi, illetve magyar szakirodalmat is áttekinteni, hogy a tolmácsolástudományban, a jogalkotásban, valamint a jogalkalmazásban használt fogalmak tartalmának feltárásával és összevetésével rá lehessen mutatni a szabályozás hiányosságaira, és javaslatokat lehessen megfogalmazni a menekültek, a tolmácsok, és az eljárások egyéb résztvevői jogainak jobb érvényesülése, illetve a kommunikáció sikeressége érdekében.

A tanulmány célja továbbá a jogtudományi és a tolmácsolástudományi szakirodalom, valamint a jogi szabályozás áttekintésével a menekültügyi tolmácsolás definiálása

¹ <https://www.unhcr.org/about-unhcr/overview/figures-glance>

² https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/pact-migration-and-asylum_en

³ https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=OJ:L_202401348

⁴ <https://eur-lex.europa.eu/HU/legal-content/glossary/regulation.html>

és egyúttal elhelyezése a tolmácsolás tipológiájában. A területi korlátokra tekintettel a menekültügyi tolmácsolással kapcsolatos empirikus kutatások csak annyiban képezik a tanulmány tárgyát, amennyiben segítenek eligazodni a jogi és tolmácsolástipológiai fogalmak, illetve definíciók között. A következőkben először röviden ismertetem a nemzetközi védelemben részesülő, illetve azért folyamodó személyekre vonatkozó legfontosabb nemzetközi, európai uniós és hazai szabályokat, ideértve a nyelvhasználat jogára vonatkozó szabályok számbavételét is. Ezt követően térek ki a menekültügyi tolmácsolásra vonatkozó szakirodalom bemutatására, és ezek alapján a menekültügyi tolmácsolás fogalmára alkotott saját definíciónak az ismertetésére.

2. A téma jogi háttere

A téma szempontjából releváns menekültügyi szabályokat három szinten érdemes áttekinteni: a nemzetközi jog szintjén, az európai szinten, és a magyar belső jog szempontjából.

2.1. A menekült és a nyelvhasználat joga a nemzetközi jogban

A menekült fogalmának egyetemes meghatározását a menekültek helyzetére vonatkozó 1951. évi Genfi Egyezmény és annak 1967-es Kiegészítő Jegyzőkönyve tartalmazza (Magyarországon kihirdette az 1989. évi 15. törvényerejű rendelet⁵). Az egyezmény 1. cikk (2) bekezdése szerint menekült az, aki

faji, vallási okok, nemzeti hovatartozása, illetve meghatározott társadalmi csoporthoz való tartozása, avagy politikai meggyőződése miatti üldözéstől való megalapozott félelme miatt az állampolgársága szerinti országon kívül tartózkodik, és nem tudja, vagy az üldözéstől való félelmében nem kívánja annak az országnak a védelmét igénybe venni; vagy aki állampolgársággal nem rendelkezve és korábbi szokásos tartózkodási helyén kívül tartózkodva ilyen események következtében nem tud, vagy az üldözéstől való félelmében nem akar oda visszatérni.

Az egyezmény azonban nem határozta meg az üldözés vagy a megalapozott félelem fogalmát. Hiányosságaként róható fel, hogy a definíció a menekült személyében való fenyegetettségét helyezi a középpontba, így számos olyan helyzetre nem alkalmazható, amikor – például egy fegyveres konfliktus elől – tömegesen menekülnek az emberek egy másik ország területére. Éppen ezért regionális szintű szabályok is születtek, amelyek a védelemre szorulókat körét kitérítették (Kende et al. 2014: 527).

⁵ <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=98900015.tvr>

Az Európai Unió menekültügyi *acquis*-jának keretében is születtek egyéb, védelemre jogosító kategóriák, amelyekről később lesz szó.

Ami a nyelvhasználat jogának nemzetközi szabályait illeti, a Genfi Egyezmény nem tartalmaz a menekültek elismerésére vonatkozó részletes eljárási szabályokat, így az egyezményben részes államok menekültügyi eljárásaiban használt nyelvre vagy tolmácsolásra sem találunk rendelkezéseket. Az Egyezmény és Jegyzőkönyve értelmezésében azonban segítséget jelent az UNHCR által készített Kézikönyv (*Handbook*)⁶, amely címében a menekült státusz meghatározására szolgáló eljárásra és az azzal kapcsolatos követelményekre utal. Ez a *soft law* dokumentum már több ponton is utal a tolmácsolás igénybevételére, illetve a tolmácsolás minőségére is. A 192. (iv) pont a megfelelő kompetenciával bíró tolmács biztosítását az alapkövetelmények közé sorolja. A Kézikönyv legutóbbi átdolgozott kiadásában (2019) 13 iránymutatás (*guidelines*) található, amelyek közül az elsőnek a 36. iii. pontja rendelkezik arról, hogy a kérelmezők választhatnak magukkal azonos nemű tisztviselőt, aki a meghallgatást vezeti, és azonos nemű tolmácsot is, továbbá női kérelmezők esetében ezt automatikusan biztosítani kell.

Ezen felül a meghallgatást végző tisztviselőknek és a tolmácsoknak is tisztában kell lenniük a kulturális vagy vallási tényezők érzékeny jellegével. A 36. v. pont iránymutatása szerint a meghallgatást végző tiszt feladata a tolmács bemutatása, ideértve a tolmács szerepének ismertetését is. A 6. számú iránymutatás azt is kimondja, hogy a tiszteknek tisztában kell lenniük azzal is, hogy a tolmács részéről negatív irányú elfogultság fordulhat elő a kérelmezővel szemben – akár azért, mert ugyanahhoz a valláshoz tartozik, akár azért, mert nem –, illetve azzal, hogy a kérelmezőben ilyen félelem is kialakulhat, ami hátrányosan befolyásolhatja az általa elmondottakat. Ezt a 9. iránymutatás 60. vi. pontja is megerősíti. A tolmácsoknak a vonatkozó szakki-fejezéseket is jól kell ismerniük. A 9. iránymutatás 60. iv. pont szerint a tolmácsnak is tartózkodnia kell attól, hogy szóban vagy testbeszéddel bármilyen ítéletet fejezzon ki a kérelmezett szexuális irányultságával, nemi identitásával, szexuális viselkedésével vagy párkapcsolati preferenciáival kapcsolatban. Ezért az önismeret és az ilyen irányú szakképzés is ajánlott. A tolmácsolással kapcsolatban a jogi szakirodalom is kiemeli, hogy a tisztességes eljárás elvéből következik az eljárás alatt állók nyelvhasználatának tolmács és fordító útján történő biztosítása (Tóth 1994: 123). A Genfi Egyezményhez képest a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (Magyarországon kihirdette az 1976. évi 8. törvényerejű rendelet⁷) explicit módon is biztosítja a nyelvhasználat jogát, különösen a büntetőeljárások során (ld. a 14. cikk 3. bekezdés a) és f) alpontokat).

⁶ <https://www.unhcr.org/sites/default/files/legacy-pdf/5ddfc47.pdf>

⁷ <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=97600008.tvr>

2.2 Az európai szint

Az európai, regionális szinten a téma szempontjából két intézmény releváns különösen: az Európai Unió és az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB).

2.2.1. A védelmi kategóriák és a nyelvhasználat joga az Európai Unióban

Az EU Alapjogi Chartája⁸ a 18. cikkben biztosítja – a Genfi Egyezményrel összhangban – a menedékhez való jogot mint uniós alapjogot, továbbá a tisztességes eljáráshoz (47. cikk) és ügyintézéshez (41. cikk) való jogot. A hátrányos megkülönböztetés tilalma pedig a nyelv alapján történő diszkriminációra is vonatkozik [21. cikk (1) bek.].

A már említett új migrációs és menekültügyi paktum keretében született meg a 2024/1347. rendelet⁹ a harmadik országbeli állampolgárok és hontalan személyek nemzetközi védelemben részesülő személyként való elismerésére, a menekültek vagy a kiegészítő védelemre (*subsidiary protection*) jogosult személyek egységes jogállására, valamint a nyújtott védelem tartalmára vonatkozó szabályokról (Kvalifikációs rendelet). A rendelet a menekült fogalmának Genfi Egyezményben meghatározott definícióját lényegében átveszi, de pontosan rögzít olyan fogalmakat is, amelyeket a Genfi Egyezmény nem definiált, például – ahogy fentebb is láttuk – az üldöztetés fogalmát. A menekült státusz mellett nemzetközi védelemben részesülhet az is, aki az ún. kiegészítő védelmi jogállásra jogosult. A rendelet 3. cikkének 6. pontja szerint

olyan harmadik országbeli állampolgár vagy hontalan személy, aki nem minősül menekültnek, de akivel kapcsolatban megalapozott okokból azt kell feltételezni, hogy származási országába, illetőleg hontalan személy esetében a korábbi szokásos tartózkodási helye szerinti országba való visszaküldése esetén [...] súlyos sérelem elszenvedése tényleges veszélyének volna kitéve, [...] és nem tudja, vagy az ilyen veszélytől való félelmében nem kívánja az említett ország védelmét igénybe venni.

Ezen kívül továbbra is hatályos a 2001/55/EK tanácsi irányelv¹⁰ a lakóhelyüket elhagyni kényszerült személyek tömeges beáramlása esetén nyújtandó átmeneti védelem (*temporary protection*) minimumkövetelményeiről, valamint a tagállamok e személyek befogadása és a befogadás következményeinek viselése tekintetében tett erőfeszítései közötti egyensúly előmozdítására irányuló intézkedésekről. Az Európai Unió az átmeneti védelmet történetében először az ukrajnai háború elől menekülőkre alkalmazta,

⁸ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:12012P/TXT>

⁹ https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=OJ:L_202401347

¹⁰ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=celex:32001L0055>

a Tanács 2022/382 végrehajtási határozata¹¹ értelmében. Ennek hatályát – e sorok írásához képest legutóbb – 2026. március 4-ig hosszabbították meg¹².

A korábban már hivatkozott Eljárási rendelet 8. cikk (3) bekezdése szerint közigazgatási eljárásokban a menedékkérő részére közpénzből finanszírozott tolmácsot kell biztosítani, ha a megfelelő kommunikáció máshogyan nem megoldható. A személyes meghallgatás során a 13. cikk (5) bekezdése szerint olyan tolmácsot kell biztosítani, aki képes megfelelően kommunikálni a kérelmezővel és a meghallgatást végzővel is. A már említett kulturális közvetítő jelenléte is biztosítható. Előnyben kell részesíteni azokat a tolmácsokat és kulturális közvetítőket, akik képzésben részesültek. A tagállamoknak a tolmácsokat és a kulturális közvetítőket – például egységes tájékoztató füzet vagy útmutató útján – a nemzetközi védelem iránti kérelmek értékeléséhez kapcsolódó alapvető fogalmakkal és terminológiával kell megismertetniük. A jogszabály arról is rendelkezik, hogy a kommunikációt a kérelmező által előnyben részesített nyelven kell folytatni, kivéve, ha van más olyan nyelv is, amelyet megért, és amelyen egyértelműen képes kommunikálni. A preambulum (21) bekezdése szerint továbbá, amennyiben a kérelmező ezt kéri, és amennyiben lehetséges, a tolmácsoknak a kérelmező által preferált neműeknek kell lenniük. Hangsúlyozandó, hogy ezek a szabályok immár rendeleti formát öltöttek, tehát közvetlenül alkalmazandók lesznek a tagállamokban.

A nyelvhasználat jogával kapcsolatban utalni kell még a büntetőeljárás során igénybe vehető tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról szóló 2010/64/EU irányelv¹³, amelynek átültetésével kapcsolatban a tagállamoknak nagyobb mozgástere van a rendeletekhez képest. Az irányelv 2. cikke biztosítja a tolmácsoláshoz való jogot a büntetőeljárás gyanúsítottjai, illetve vádlottjai részére, és azt a lehetőséget is, hogy panaszt tehessenek, ha a tolmácsolás minősége nem elégséges a tisztességes eljárás védelméhez. A büntetőügyeken túlmutató jelentőségűnek is tekinthető 5. cikk alapján továbbá „a tagállamok törekednek arra, hogy létrehozzák a megfelelő képesítéssel rendelkező független fordítók és tolmácsok nyilvántartását vagy nyilvántartásait.” Magyarországon nincs ilyen országos nyilvántartás, ami rámutat az irányelvek formájában hozott uniós jogszabályok átültetésének fentebb említett problémáira.

2.2.2. A menedékjog és a nyelvhasználat joga az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatában

Mivel Magyarország tagja az Emberi Jogok Európai Egyezményének is (kihirdette az 1993. évi XXXI. törvény¹⁴), ezért az EU-s menekültügyi *acquis* mellett az Egyezmény értelmezéséért és betartatásáért is felelős Emberi Jogok Európai Bíróságának

¹¹ <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a22h0382.cou>

¹² <https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/refugee-inflow-from-ukraine/>

¹³ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:32010L0064>

¹⁴ <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99300031.tv>

(EJEB) gyakorlatára szintén ki kell térnünk. Az Egyezmény 6. cikk 1. bekezdése biztosítja a tisztességes tárgyaláshoz való jogot. A 3. bekezdés e) pont alapján minden bűncselekménnyel gyanúsított személynek joga van arra, hogy ingyenes tolmács álljon rendelkezésére, ha nem érti vagy nem beszéli a tárgyaláson használt nyelvet. Igaz ugyan, hogy itt büntetőügyekről van szó, azonban témánk szempontjából releváns lehet például illegális/irreguláris határátlépésért büntetőeljárás alá vont személyek esetében is. Sonnevend és Bodnár (2021) felhívja a figyelmet arra, hogy az Egyezmény ezen pontja

nem határoz meg részletes kritériumokat a tolmács személyével kapcsolatban. A tolmácsot a hatóságok biztosítják, és az ő feladatuk ellenőrizni, hogy a tolmács hatékonyan és megfelelően ellátja-e feladatát. Amennyiben a hazai bíróságok nem vizsgálják meg a tolmács nem megfelelő működésével kapcsolatos állításokat, az felvetheti a 6. cikk 3. bekezdés e) pontjának sérelmét (2021: 171).

Az EJEB esetjogának keretében említendő a *Shahzad v. Magyarország* (a kérelem száma: 12625/17¹⁵) ügy, amelyben például a strasbourgi székhelyű bíróság idézi (az ítélet 30. pontjában) az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának egy 2016-os jelentését, miszerint a tranzitzőnán kívül várakozó menedékkérők „nem kapnak tájékoztatást az eljárásokról, és nem mindig áll rendelkezésre tolmács.” Az EJEB esetjogára az Európai Unió Bírósága (EUB) is figyelemmel van. Például a C-564/19, ún. *IS*-ügy¹⁶ többek között a büntetőeljárás során igénybe vehető tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról szóló 2010/64/EU irányelv értelmezését is érintette. Az *IS* ügyben az előzetes döntéshozatali eljárás keretében az EUB-hez forduló magyar bíró rámutatott, hogy nincs olyan szabályozás, amely lefektetné a büntetőeljárásban részt vevő fordító vagy tolmács kijelölésének feltételeit, így kétséges, hogy a magyar szabályozás biztosítja-e az irányelvben foglalt jogokat. Döntésében az EUB rámutatott, hogy a tolmácsok és fordítók nyilvántartásának létrehozása nem kötelező, mivel az irányelv szövege szerint a tagállamok csak törekednek rá; azonban elvárás, hogy a tagállamok konkrét intézkedéseket fogadjanak el a tolmácsolás minőségének biztosítása érdekében (ld. az ítélet 110. pontja). A luxemburgi bíróság nem határozta meg, hogy konkrétan milyen módon biztosítható a tolmácsolás megfelelő minősége, de anyagi jogi és eljárási kötelezettséget is előírt: egyrészt a tolmácsolásnak megfelelő minőségűnek kell lennie ahhoz, hogy a gyanúsított vagy a vádlott az ellene felhozott vádat olyan mértékben megértse, hogy védekezést tudjon előterjeszteni, másrészt a büntetőeljárásban a tolmácsolás minőségét ellenőrizni kell. Az ítélet azonban nem teszi kötelezővé a hivatásos tolmácsok igénybevételét (Láncos és Hajas 2023: 4).

¹⁵ [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22tabview%22:\[%22document%22\],\[%22itemid%22:\[%22001-210853%22\]}}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22tabview%22:[%22document%22],[%22itemid%22:[%22001-210853%22]}})

¹⁶ <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?lgrec=fr&td=%3BALL&language=en&num=C-564/19&jur=C>

2.3. A védelmi kategóriák és a nyelvhasználat joga a magyar jogban

A magyar Alaptörvény¹⁷ XIV. cikk (4) bekezdése a menekült fogalmára vonatkozóan lényegében átveszi a Genfi Egyezmény definíciós elemeit, azonban tartalmaz egy olyan megszorítást is, amely nem felel meg az Európai Unió jogának, ahogy azt Európai Unió Bírósága is megállapította. A politikailag is tematizált konfliktus ismertetésére területi okokból itt nincs lehetőség. A további státuszokat illetően a menedékjogról szóló 2007. évi LXXX. törvény (Met.)¹⁸ 2. § d) pontja szerint az Európai Unió által bevezetett és fentebb ismertetett kiegészítő védelem magyarul az oltalmazott státusznak felel meg. A Met. 19. § a) pontja alapján pedig az uniós jog szerinti átmeneti védelem jogosultját Magyarország menedékesként ismeri el. Tehát az ukrajnai háború elől menekülőkre itthon jellemzően a menedékesnek nevezett jogállás vonatkozik. A 25/A. § bevezet még egy terminust, amely az uniós jogban nincs külön megnevezve: a befogadottat. Az UNHCR által angolul *tolerated status*ként¹⁹ fordított kategória lényegében a visszaküldés tilalma (*non-refoulement*) nemzetközi jogi elvének tükröződése a magyar jogban. Az említett terminusokban való eligazodást az alábbi táblázat kívánja segíteni:

1. táblázat

A nemzetközi, az európai uniós és a magyar menekültügyben használt legfontosabb kategóriákra vonatkozó terminusok angol–magyar nyelvpárban (saját szerkesztés)

Státusz megnevezése		Főbb jogforrások
angolul	magyarul	
refugee	menekült	1951. évi Genfi Egyezmény és 1967-es Kiegészítő Jegyzőkönyv, EU Alapjogi Charta 18. cikk, EU 2024/1347. rendelet III.–IV. fejezet, Magyarország Alaptörvénye XIV. cikk
asylum-seeker	menedékkérő	
beneficiary of subsidiary protection	kiegészítő védelemben részesülő személy (oltalmazott)	EU 2024/1347. rendelet V.–VI. fejezet, 2007. évi LXXX. törvény IV. Fejezet
beneficiary of temporary protection	ideiglenes/átmeneti védelemben részesülő személy (menedékes)	2001/55/EK tanácsi irányelv, 2007. évi LXXX. törvény V. Fejezet
beneficiary of tolerated status	befogadott	1951. évi Genfi Egyezmény 33. cikk, Magyarország Alaptörvénye XIV. cikk, 2007. évi LXXX. törvény V/A. Fejezet, EU 2024/1347. rendelet 21. cikk

¹⁷ <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv>

¹⁸ <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0700080.tv>

¹⁹ <https://help.unhcr.org/hungary/asylum/applying-for-asylum/>

A fenti, jogi terminusok mellett meg kell említeni, hogy a köznyelvben vagy például a médiában használt kifejezésekhez képest Kende et al. (2014) szerint az irreguláris migráció kategóriáján belül a menekült olyan kényszervándornak tekinthető, aki országhatárt lépett át (szemben a belső menekültekkel, angolul *internally displaced person, IDP*), tehát megkülönböztetendő az illegális (dokumentumok nélküli) külfölditől, mivel menekülni a nemzetközi jog szerint szabad, még ha a menekült megfelelő okmányok hiányában lépi is át a határt (2014: 525). Az eljárás során történő nyelvhasználatban a Met. 32/W. § (4) bekezdése kimondja, hogy ha “az ügyfél vagy az eljárás egyéb résztvevője által használt idegen nyelvet az ügyintéző nem beszéli, tolmácsot kell alkalmazni, azzal, hogy a – 34. § (1) és (2) bekezdéseinek figyelembevételével – a fordítási és tolmácsolási költséget az ügyfél viseli és azt megelőlegezi.” A költségek viselése alól a menedékkérő mentesülhet, ugyanis a hivatkozott 34. § (2) bekezdése alapján a kérelem első alkalommal történő benyújtása esetén a menekültügyi hatósági és a bírósági eljárás tárgyi költségmentes. A (3) bekezdés szerint pedig az első eljárást követően az ügyfél személyes költségmentességben részesül, kivéve, ha a menekültügyi hatóság a személyes körülményeire tekintettel a felmerülő költségek megtérítéséről dönt. Mindez azt jelenti, hogy az említett feltételek fennállása esetén a hatóság – lényegében tehát az állam – viseli a tolmácsolás költségeit is. A 36. § (1) bekezdés a menekültügyi eljárásokban biztosítja, hogy az elismerést kérő szóban és írásban is használhatja az anyanyelvét vagy azt a nyelvet, amelyet megért.

A (6)–(7) bekezdések szerint a menekültügyi hatóság tolmácsot kirendelő végzés nélkül is igénybe vehet a tolmáccsal kötött szerződés alapján. A tolmácsolási költséget (valamint a jeltolmácsolás költségeit) a menekültügyi hatóság viseli. A tolmácsot figyelmeztetni kell a hamis tolmácsolás következményeire is, de hozzátehetjük, hogy hamis tolmácsolás miatt jogerősen elítélt tolmácsra még nincs precedens, vagy legalábbis e sorok írásakor nincs róla tudomásunk.

A Met. végrehajtásáról szóló 301/2007. (XI. 9.) Korm. rendelet²⁰ is tartalmaz a tolmácsokra, illetve a tolmácsolásra vonatkozó követelményeket. A rendelet 66. § (1) bekezdése úgy rendelkezik, hogy amennyiben az elismerés iránti kérelmet szóban terjesztik elő, és az elismerését kérő a magyar nyelvet nem beszéli, részére az anyanyelvén vagy az általa értett más nyelven beszélő tolmácsot a menekültügyi hatóság biztosítja. A tolmács igénybevételétől akkor lehet eltekinteni, ha a menekültügyi hatóság ügyintézője az elismerését kérő anyanyelvén vagy az általa értett más nyelven beszél, és az elismerését kérő a tolmács mellőzéséhez írásban hozzájárul. Az azonos nemű tolmács igénybevételére vonatkozó nemzetközi standardok itt is megjelennek: ha az eljárás lefolytatását nem akadályozza, az elismerését kérő kérelmére vele azonos nemű tolmácsot kell alkalmazni, illetve az ügyben az elismerését kérővel azonos nemű ügyintéző jár el a (2) bekezdés szerint. A (3) bekezdés kötelezővé teszi az azonos nemű ügyintéző kijelölését, ha az elismerését kérő arra

²⁰ <https://njt.hu/jogszabaly/2007-301-20-22>

hivatkozik, hogy az elismerés iránti kérelmét megalapozó üldöztetése során nemi hovatarozásával összefüggő sérelem vagy megaláztatás érte. A tolmács elfogultságával, illetve elfogulatlanságával kapcsolatban fontos rendelkezés, hogy ha az az eljárás lefolytatását nem akadályozza, akkor a tolmács kiválasztásánál figyelembe kell venni az elismerését kérő és a tolmács származási országa, illetve kulturális háttere tekintetében felmerülő, a kérelmező által a menekültügyi hatóság részére jelzett esetleges ellentéteket. A 2018-ban beiktatott (3a) bekezdésnek megfelelően már a tolmács és az ügyintéző vonatkozásában is kérheti az ügyfél, a nyilvántartott nemétől eltérő nemi identitására hivatkozva – és ha az eljárás lefolytatását nem akadályozza –, hogy az eljárás során az általa megjelölt nemű ügyintéző és tolmács működjön közre. Eljárásjogi biztosíték a 75. § (4) bekezdésében – ahogy fentebb is láttuk –, hogy a meghallgatásról készült jegyzőkönyvnek tolmács igénybevétele esetén tartalmaznia kell a hamis tolmácsolás következményeire való figyelmeztetés megtörténtét, valamint annak tudomásulvételét.

Ezen a ponton érdemes röviden kitérni még a tolmácsok jogállására vonatkozó egyéb hazai jogszabályokra. A szabályozás alapját három, közel negyvenéves – és ma már sok szempontból hiányos és elavult – miniszteri szintű rendelet adja. A szakfordításról és tolmácsolásról szóló 24/1986. MT rendelet²¹ hatálya alá tartoznak a munkaviszony keretében, illetve a munkaviszonyon kívül tolmácsolást végző személyek is. Díjazás ellenében tolmácsolást az végezhet, aki tolmács képesítéssel rendelkezik (2. §). A 24/1986. MT rendelet végrehajtására kiadott 7/1986. IM rendelet²² 6. §-a a Magyar Közlönykiadó és Igazságügyi Fordítóközpont Zrt. (a továbbiakban: MKIFK) – amely az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda Zrt. és a Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft. egyesülésével jött létre 2024-ben – feladatává teszi a budapesti székhelyű bíróságnál, ügyészségnél, valamint nyomozóhatóságnál a tolmácsolás ellátását. Ha az MKIFK-nek a szükséges nyelvben jártas tolmácsa nincs, továbbá a nem budapesti székhelyű bíróságnál a tolmácsolásra a bíróság illetékességi területén a szakigazgatási szervnél nyilvántartott tolmácsot kell kirendelni. Ha pedig az (1)–(2) bekezdés alapján sem biztosítható tolmács, akkor a tolmácsolás ellátására a szükséges nyelvben jártas más alkalmas személyt kell kirendelni. Ha a nem budapesti székhelyű bíróságnál a tolmácsolás szakképzett tolmács, vagy más alkalmas személy kirendelésével nem biztosítható, az MKIFK bármely bíróságnál köteles a tolmácsolást ellátni.

Balogh és Eszenyi (2025) rámutatnak, hogy a legtöbb esetben a tolmács képesítését azzal ellenőrzik, hogy kéri, mutassa be az azt igazoló oklevelet. Sürgős helyzetekben, ritkán beszélt nyelvek esetében, valamint számos, a jogszabályban nem részletezett esetben a képesítés hiánya nem akadályozza annak, hogy az adott tolmácsot igénybe vegyék. Magyarországon nem létezik olyan névjegyzék a hiteles (hivatásos) tolmácsokról, amelyet a rendőrség és a bíróságok használhatnának,

²¹ <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=98600024.mt>

²² <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=98600007.im>

bár egyes intézmények rendelkeznek – nem nyilvános – listákkal olyan szakemberekről, akiket szükség esetén felkérhetnek tolmácsolásra (2025: 106). Hozzá kell tenni, hogy bár Magyarországon valóban nincsen a 2010/64/EU irányelv értelmében vett általános országos tolmácsjegyzék, a jelnyelvi tolmácsoknak van ilyen névjegyzéke, amelyet Budapest Főváros Kormányhivatala vezet a 370/2017. Kormányrendelet²³ alapján.

A harmadik idevágó jogszabály a szakfordító és tolmácsképesítés megszerzésének feltételeiről szóló 7/1986. MM rendelet²⁴, amely háromféle tolmácsképesítés megszerzését szabályozza: tolmács, szaktolmács és konferenciatolmács. Látható tehát, hogy a menekültügyekben eljáró tolmácsok *expressis verbis* nem képeznek külön kategóriát a tolmácsokra vonatkozó három említett rendeletben. Amennyiben azonban a menekültügyi eljárások átfedést mutatnak a bírósági/hatósági tolmácsolással, elmondható, hogy van erre vonatkozóan szabályozás. A hazai büntető, polgári és közigazgatási eljárásokban eljáró tolmácsokra vonatkozó szabályokra terjedelmi okokból nincs mód ennél részletesebben kitérni.

3. A menekültügyi tolmácsolásra vonatkozó szakirodalom áttekintése

A szakirodalom ismertetését szintén célszerű több szinten tárgyalni: egyrészt a nemzetközi, másrészt a hazai fordítás- és tolmácsolástudomány tükrében.

3.1. A menekültügyi tolmácsolás a nemzetközi szakirodalomban

A nemzetközi tolmácsolástudományi szakirodalom a bevándorlók, ezen belül is a menekültek, menekülők részére történő tolmácsolást jellemzően a közösségi tolmácsolás (*community interpreting*), a dialógustolmácsolás (*dialogue interpreting*), illetve a közszolgálati tolmácsolás (*public service interpreting*) kategóriáján belül tartja számon. A *Routledge Encyclopedia of Interpreting Studies* 2009-es, 2. kiadásában a közösségi tolmácsolás (*community interpreting*) címszóhoz tartozó bejegyzést Cecilia Wadensjö írta. A szócikk meghatározása szerint a közösségi tolmácsolás a közsférában történő tolmácsolás, amelynek célja, hogy a hivatalos személyek és a laikusok közötti kommunikációt elősegítse. A Wadensjö által említett egyik példa az idegenrendészet. Azt is említi, hogy a közösségi tolmácsolásnak a konszekutív mód a tipikus formája, de szinkrontolmácsolást is magába foglalhat, például fülbesúgás esetén (2009: 43). Wadensjö egyébként az egyik úttörője volt a dialógustolmácsolás 1990-es évektől fellendülő kutatásának (Seresi 2024: 291). Orosz menekültek svéd hatóságok

²³ <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1700370.kor>

²⁴ <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=98600007.mm>

általi meghallgatását elemző kutatásait *Interpreting as Interaction* című munkájában ismertette. Goffman kommunikációs modelljére támaszkodva kimutatta, hogy a tolmácsok szerepe túlmutatott a pusztán fordításon, mivel a nyelvi közvetítés és a koordináció aspektusai (a hallgató és a beszélő különböző szerepei) egyidejűleg vannak jelen, és az egyik nem zárja ki a másikat (Wadensjö 1998: 105). A “csak fordítani és fordítani mindent, ami elhangzik” elvvel szemben Wadensjö hangsúlyozta többek közt a kulturális tényezők fontosságát is (1998: 285).

A *Routledge Encyclopedia of Interpreting Studies* 2015-ös kiadásába a közösségi tolmácsolásról szóló cikket Sandra Hale írta, aki a tolmácsolás ezen típusát az azonos közösségbe, illetve társadalomba tartozó, vagy ugyanazon országban élő, de egymás nyelvét nem beszélő emberek közötti tolmácsolásként definiálja, és megkülönbözteti a konferenciatolmácsolástól, amely nemzetközi találkozók, konferenciák, gyűlések jellemzője (2015: 65–66). A terminológiai vitákkal kapcsolatban megjegyzi, hogy a különböző tevékenységekre alkalmazott megnevezés a közösségi tolmácsok országonként eltérő státuszától függ, és kifejti, hogy a dialógustolmácsolás a legátfogóbb kategóriát jelöli a konferenciatolmácsolástól eltérő egyéb tolmácsolási helyzetekre, ezen belül pedig a közösségi tolmácsolás a szociális intézményi közegben történő tolmácsolásra használt leggyakoribb terminus, amely az összes tolmácsolási módot (hosszú és rövid szakaszos konszekutív, szinkron, blattolás, távtolmácsolás) lefedi (2015: 66–67).

Ami a dialógustolmácsolást illeti, a *Routledge Encyclopedia of Translation Studies* 2009-es kiadásában Ian Mason azt emeli ki, hogy míg a bírósági közösségi vagy közszolgálati stb. tolmácsolás jól körülhatárolt társadalmi tevékenységeket és hivataskategóriákat jelölnek, addig a dialógustolmácsolás a tolmácsolás közege helyett az interakció módjára fókuszál, amely számos különböző társadalmi és szakmai kontextusban is előfordulhat. Négy jellemzővel írja le a dialógustolmácsolás sajátosságait:

1. a dialógus a monológgal szemben a közlések két- vagy háromirányú cseréjét jelenti;
2. a spontán beszéd jellemző, szemben az előre megírt beszéddel;
3. szemtől szemben történik a kommunikáció, ami a tolmács számára koordináló szerepet is szükségessé tesz;
4. a konszekutív tolmácsolás fordul elő a leggyakrabban a tolmácsolási módok közül, ami a tolmács személyét jobban előtérbe helyezi a konferenciatolmácsoláshoz képest, noha a konferenciatolmácsok is átléphetnek a dialógustolmács szerepébe például egy üzleti eseményen, ha el kell hagyniuk a fülkét egy négy szemközti *ad hoc* megbeszélés során történő tolmácsolás céljából (2009: 81).

Mason szerint általában jellemző a dialógustolmácsolásra, hogy a tolmácsok semlegessége sokszor megkérdőjeleződik, és a felek egyenlősége sem mindig áll fenn. A spontaneitás továbbá azzal is jár, hogy a tolmácsnak számos azonnali döntést kell

hoznia, például, hogy a töltelékszavakat tolmácsolja-e vagy sem. Mivel ezek a töltelékszavak jelezhetik a beszélő azon szándékát, hogy át kívánja venni a szót, a tolmács döntési pozíciója egyfajta kapuőr szerepet és hatalmat biztosít részére. Nem szabad megfeledkezni azonban arról, hogy a valódi döntési és hatalmi pozíció – menekültügyi kontextusban – a hivatal/intézmény képviselőjét illeti meg. Ráadásul gyengítheti is a tolmács pozícióját, ha a szituáció többi résztvevője félbeszakítja, vagy ha valamennyire ismeri az adott nyelvet, megpróbálja kijavítani a tolmács által közvetített szöveget (2009: 81–84).

A *Routledge Encyclopedia of Interpreting Studies* 2015-ös kiadásában a dialógustolmácsolásra vonatkozó szócikket Merlini jegyzi. Meghatározása szerint a dialógustolmácsolás különböző helyzetekben történő tolmácsolási tevékenységeket fed le, ezen helyzetek egyike a közösségben történő tolmácsolás. Ian Mason fentebb tárgyalt négy kritériumához képest Merlini a diskurzus formát (*discourse format*) tartja az összekötő kapocsnak a különböző közösségi tevékenységek mint tolmácsolt események között, szemben a konferenciatolmácsolásra jellemző monologikus kommunikációval (2015: 102). Rögzíti továbbá, hogy az összes olyan kommunikációs eseményre, amely dialógustolmácsolást foglal magában, az intézményesített (szigorúan szabályozott, ritualizált) beszédmód is jellemző (2015: 103).

A menekültügyi tolmácsolással külön szócikk foglalkozik mindkét kötetben. A 2009-es enciklopédia *Asylum* (menedék) címszavához tartozó írás Inghilleri munkája. A tolmácsolás a menekültkénti elismerés folyamatában számos esemény része: ilyenek a fogadó országba való belépéskor vagy az azután történő meghallgatások, vagy később a bíróság előtti eljárás is. A kérelem elbírálásához írásbeli dokumentumok fordítására is szükség lehet. Inghilleri többször is hivatkozik a Genfi Egyezményre, amelynek ismertetésétől itt eltekinthetünk, mivel korábban már részletesebben tárgyaltuk. A kutatások alapján elmondható, hogy a tolmácsok (és a fordítók) kulcsszereplők a menekültügyi rendszerben, és aktív alakítói az eljárásoknak, akár tudatosan, akár akaratlanul is hozzájárulva a hatalmi viszonyok és intézményi gyakorlatok inkluzív vagy exkluzív irányba terelésével (2009: 10–13).

A 2015-ös enciklopédiában Maryns az *Asylum Settings* (menekültügyi helyzetek) címszava alatt a menekültügyekben eljáró tolmácsok egyik legnagyobb kihívásaként azonosítja azt, hogy a tolmácsoknak a menedékkérők informális-élményalapú és a hatóságok formális-intézményi nézőpontjai között kell egyensúlyozni. A kutatások alapján körvonalazható tendencia szerint a tolmácsok hajlamosak elfogultságra az őket alkalmazó intézmény felé, akár olyan szerepekkel is azonosulva, amelyeket “kíséítő rendőrtiszteknek” vagy “kommunikatív detektíveknek” nevezhetünk. Ez nyilvánvalóan ellentétben áll a szakmai etikai/deontológiai követelményekkel. Ennek kutatását azonban nehezíti, hogy a hatóságok jellemzően az adatok érzékenységre hivatkozva nem engedélyezik a menekültek meghallgatásának felvételét, még ha a menedékkérő beleegyezne is (2015: 23–25).

A közszolgálati tolmácsolás nem kapott külön szócikket az enciklopédia 2009-es és 2015-ös kiadásában sem, de vannak szerzők, például Tipton és Furmanek (2016), akik szinonimaként kezelik az előzőekben tárgyalt két tolmácsolástípussal. Az azonban megválaszolatlan marad a szerzőpárosnál, hogy miért indokolt szinonimaként használni a fent említett három fogalmat. Ők a menekültügyi tolmácsolást (*interpreting in asylum procedures*) a bírósági tolmácsolás mellett a jogi tolmácsolás másik fő aldoménjeként tárgyalják (2016: 76–112). A szerzőpáros tolmácsolást meghallgatások jegyzőkönyveiből vett szemelvényeket is elemez. Bár ezek csak néhány kérdés- és feleletváltást tartalmaznak, arra alkalmasak, hogy szemléltessék a problémás jelenségeket, például amikor a tolmács a meghallgatást végző tiszt helyett ad magyarázatot a menedékkérőnek. Tipton és Furmanek kötete azért is releváns, mert a szerzők szándéka szerint önfejlesztő kézikönyvként is használhatják a közösségi tolmácsok – ilyen kézikönyvből pedig nem sok áll rendelkezésre –, bár erre a célra csak korlátozottan alkalmas (Bakó 2025: 166). Tipton és Furmanek ismertetnek egy újnak mondható fogalmat is, a fúziós tolmácsolást (*fusion interpreting*), amely az adott tolmácsolási helyzetben a tolmácsoláson kívül egyéb funkciók (például idegenvezetés) ellátására is vonatkozik (Tipton és Furmanek 2016: 7, 288). A tolmács által betöltött szerepek, mint láhattuk, a menekültügyi tolmácsolási helyzetekben is túlmutathatnak a nyelvi közvetítésen.

Pöchhacker (2004) a tolmácsolási módokat egy spektrumon helyezi el. Ennek két végpontját a nemzetközi/konferenciatolmácsolás (*international/conference interpreting*) és az intraszociális/közösségi tolmácsolás (*intra-social/community interpreting*) adja. Az összekötő és a dialógustolmácsolás (*liaison/dialogue interpreting*) a kettő között helyezkedik el. A közösségi tolmácsolás legfontosabb sajátossága, hogy a résztvevők egyike olyan magánszemély, aki a saját nevében beszél és jár el (2004: 16–17). Pöchhacker a tolmácsolás lehetséges tipológiáját nyolc paraméter, illetve dimenzió mentén alakította ki. Ezek a következők: a tolmácsolás médiuma (gépi vagy emberi); a tolmácsolási helyzet (ezen belül helyezi el a konferenciatolmácsolás és a közösségi tolmácsolás fentebb vázolt spektrumát); a tolmácsolás módja (pl. szinkron, konszekutív); a nyelvek/kultúrák (ezen belül említi a bevándorló nyelvét); a diskurzus (pl. beszéd, vita vagy négy szemközti beszélgetés); a résztvevők (azonos pozícióban lévő felek képviselői, vagy egyének és intézmények képviselői állnak-e szemben); a tolmács képzettsége (rendelkezik-e végzettséggel, képesítéssel, vagy sem); és a problémák (pl. memória, stressz, szerepek) dimenziója (2004: 23–24). Ezen dimenziók a menekültügyi tolmácsolás tipologizálásában is alkalmazhatók.

Egy másik tolmácsolástudományi klasszikus, Gile (2009) is szinonimaként kezeli a közösségi tolmácsolást és a közszolgálati tolmácsolást. Bár a menekültügyi tolmácsolást nem említi külön, azonban az előbbiekkal kapcsolatos megállapításai értelemszerűen vonatkozhatnak a menekültügyi tolmácsolásra is. Gile megjegyzi, hogy a dialógus- vagy közösségi tolmácsolásra jellemző, hogy az ügyfelek gyakran ugyanannak az etnikai vagy vallási közösségnek a tagjai, ezért nehézséget okozhat

számukra elfogadni, hogy a tolmács lojalitása nem egyoldalú feléjük. Hozzáteszi, hogy ez a tolmácsoknak is pszichológiai kihívást jelenthet (2009: 35). A konferencia-tolmácsokkal összevetve megállapítja továbbá, hogy a közösségi tolmácsok jellemzően inkább általános és tematikus tudással és magasabb társadalmi státusszal rendelkeznek a felekhez képest, ami a konferenciatolmácsok és a konferencia résztvevői viszonyában nem feltétlenül áll fenn, illetve a közösségi tolmácsok a konferenciatolmácsokhoz képest gyakrabban érezhetik úgy, hogy cselekedeteiknek jelentősége van, számít a teljesítményük (2009: 149).

Barsky (1996) menedékkérőkkel Kanadában végzett interjús kutatásai alapján az eljáró tolmácsra (inter)kulturális közvetítőként (*intercultural agent*) utal, a dialógustolmács vagy a közösségi, illetve közszolgálati tolmács terminusokat nem használja. Barsky megállapítja, hogy a közösségi tolmács szerepének interkulturális közvetítőként való kiterjesztése ugyan magában foglalja az elfogultság kockázatát, de ez minimálisnak tekinthető a kiterjesztett szerepfelfogásból adódó nagyobb segítségnyújtás és többletinformációk biztosításának lehetőségéhez képest (1996: 61). A kiterjesztett szerep a következő három funkciót foglalja magában: a menedékkérő kérelmének megfogalmazása és a hibás állítások, döntések kompenzálása; a kultúraspecifikus attitűdök közötti közvetítés által a lehetséges veszélyek minimalizálása; a narratíva előadásmódjának jobbítása (1996: 52–58). Mindez külön képzést igényel, a cél pedig az, hogy a tolmácsok ne csak fordítógépek legyenek (1996: 46), ahogy ezt Wadensjö (1998) is írta.

A tipologizálást és a menekültügyi tolmácsolás területének körülhatárolását tovább árnyalja Bancroft et al. (2013) tanulmánya, amelynek fókuszában a közösségi tolmácsolás és a jogi tolmácsolás metszetében lévő szűrkezőna áll. Ők is rámutatnak, hogy a közösségi tolmácsolás fogalma által lefedett szakterületet országonként eltérő megnevezésekkel illetik (pl. közszolgálati tolmácsolás, összekötő tolmácsolás, dialógustolmácsolás), illetve több országban a jogi tolmácsolás területét is magában foglalja. Bancroft et al. (2013) definíciója szerint a közösségi tolmácsolás a tolmácsolás azon területét jelenti, amely a közösségi és közszolgáltatásokhoz történő egyenlő hozzáférés esélyét növeli az adott nyelvet nem beszélők számára, tehát tipikusan és elsődlegesen nem az intézményt, hanem az egyénnek az intézmény szolgáltatásaihoz való hozzáférését segíti. Ez a definíció kizárja a konferenciatolmácsolást, és nem foglalja magában az üzleti, a katonai, vagy a kísérő tolmácsolás legtöbb területét sem (2013: 95).

A menekültügyi szolgáltatásokkal kapcsolatos tolmácsolást tanulmányuk a kvázi jogi tolmácsolás kategóriájába sorolja, és felhívja rá a figyelmet, hogy az adott személy számára a jogi eljáráson kívüli helyzetben történő közösségi tolmácsolási eseménnyel szemben támasztott elvárások eltérnek az ugyanezen személy számára a jogi eljárás keretében történő tolmácsolási helyzetre vonatkozó elvárásoktól. Ugyanakkor a közösségi tolmácsok gyakran nincsenek tisztában ezekkel a különbségekkel, akár a terminológia, akár az etikai követelmények terén, például amikor az ügyvéd olyat vár el

a tolmáctól, ami nem tartozik a feladatai közé, vagy amikor az ügyfél az ügyvéd helyett a tolmáchoz fordul tanácsért (2013: 96–98). E szűrkezónára jellemző kihívások kezelése érdekében specializált képzés bevezetésére tesznek javaslatot az USA vonatkozásában (2013: 111), amely viszont a magyar kontextusban is megfontolásra érdemes.

Érdekes módon számos nyugati országgal ellentétben Kenyában és Jordániában például létezik egyetemi szintű diplomát adó képzési program a közösségi tolmácsolás, illetve a humanitárius tolmácsolás területén, ami a menekültek nagy számát tekintve nem meglepő. Mivel a menekültek érkezése – különösen tömeges formában – humanitárius krízishelyzetnek tekinthető, ezért az ilyen krízishelyzetekben történő tolmácsolást mint humanitárius tolmácsolást külön is tárgyalja a szakirodalom. A Jordániában és Kenyában végzett humanitárius tolmácsolással kapcsolatos tanulmányában Barbara Moser-Mercer és szerzőtársai arra hívják fel a figyelmet, hogy a segélyezési/humanitárius területen történő nyelvhasználat is hatalmi viszonyokat tükröz, méghozzá a helyi lakosság rovására. Követendő példaként hozza fel a tanulmány a helyi menekültek tolmásképzését a Nairobi Egyetemen és a Yarmouki Egyetemen, amellel érvelve, hogy a tolmácsok egyben kulturális közvetítők is (Moser-Mercer *et al.* 2021: 12–13).

A tolmácsok által betöltött, a kulturális közvetítőkéhez hasonló szerepet (*quasi-mediator*) Todorova is elemzi egy 2020-as tanulmányában, két további szerepfelfogás mellett. A magyarul *önálló tolmácsolásként* fordítható *independent interpreting* kifejezés (amelyre a szerző az *ingázó tolmácsolásként* fordítható *shuttle interpreting* terminust is alkalmazza) arra a tolmácsolási helyzetre utal, amikor a felek nincsenek együttesen jelen, ezért csak jelentősebb időeltolódással tud megvalósulni a kommunikáció, és a felek azt hihetik, hogy a tolmács az ő pártjukat fogja, ami további dilemmákat okoz a tolmácsnak a semlegesség követelményének betartását illetően (2020: 73). A harmadik, általa említett szerepfelfogás a sérülékeny fél támogatása (*empowering the vulnerable party*). Itt Todorova a saját tapasztalatát is említi példaként (autoetnográfiai megközelítésben), amikor Koszovóban tolmácsként saját kezdeményezésre egy helyi sofőrrel meglátogatta az orvosi segítségre és gyógyszerekre szoruló kisebbségeket (2020: 74). A saját tapasztalatai mellett három, balkáni helyszíneken tolmácsolási feladatokat ellátó tolmáccsal készült félig strukturált interjúkon alapuló esettanulmány keretében mutatja be, hogy a közösségi tolmácsoktól elvárt kompetenciák és szakmai követelmények a menekültügyi krízishelyzetekben nem mindig érvényesülnek, amennyiben a tolmácsok nem pusztán a nyelvi közvetítést látják el, hanem aktív résztvevői és alakítói a kommunikációs helyzetnek, illetve a sérülékeny felek védelmezőinek és érdekeik képviselőinek szerepét is betölthetik (2020: 64–65). Mindez másfajta képzést is igényel, különös tekintettel arra, hogy a válsághelyzetekben eljáró tolmácsok általában nem rendelkeznek képesítéssel (2020: 76–77).

Mindez alátámasztani látszik az EU azon törekvésének létjogosultságát is, hogy a tagállamok megismertessék a tolmácsokat, illetve a kulturális közvetítőket a nemzetközi védelem iránti kérelmek értékeléséhez kapcsolódó alapvető fogalmakkal és

terminológiával. A már a fogadó országban élő menekültek tolmácsképzése pedig magyar kontextusban is adaptálható lenne az ukrainai menedékesek képzésére. A Magyarországgal szomszédos országok közül Szlovákiában például az ukrainai menekültek érkezése adta meg a végső lökést ahhoz, hogy 2023-ban elinduljon az első, közösségi tolmács képesítést adó képzési program (Štefková 2025: 91).

3.2. A menekültügyi tolmácsolás a magyar szakirodalomban

A hazai tolmácsolástudományi szakirodalomban a közösségi tolmácsolás egyik legkorábbi említése Szabari Krisztina 1999-es könyvében lelhető fel. Ő a *community interpreting* fogalma alatt a közösségi vagy szociális tolmácsolást érti, amely elsősorban azon (jóléti) országokra jellemző, ahol sok a bevándorló; ide sorolja az állami hivatalokban az ügyintézés során, az egészségügyi intézményekben és az oktatási intézményekben végzett tolmácsolást, megkülönböztetve a konferencia-tolmácsolástól (Szabari 1999: 83–84). Jancsi Beáta (2003) az első olyan tanulmány szerzője, amelynek a címe a közösségi tolmácsolás terminust használja. Magyarország EU-s csatlakozására tekintettel felhívja a figyelmet a migrációs tendenciák várható erősödésére, ami magával vonja a kommunikációs lehetőségek megteremtésének sürgősségét, amire a szociális tolmácsolás terjedése jelenthet megoldást. Szabari fentebb tárgyalt álláspontját lényegében átvéve szinonimaként használja a közösségi és a szociális tolmácsolás terminusokat; definíciója szerint ebben a tolmácsolástípusban „egy magánember és egy szervezet, intézmény vagy hatóság közötti kommunikáció megvalósításához van szükség a szociális tolmácsolásra” (Jancsi 2003: 76). A szociális tolmács „felelős azért, hogy egy hivatalos tisztséget betöltő szakember és egy valószínűleg bevándorló vagy menekült között sikeres kommunikáció jöjjön létre” (Jancsi 2003: 78).

Ami a közösségi tolmácsolás és a dialógustolmácsolás fogalmának összevetését illeti, a magyar nyelvű szakirodalomban sem kielégítően tisztázott az utóbbi fogalom tartalma. Klaudy Kinga (2023: 16–17) például a konferenciákon kívüli, a tolmácsok számára sajátos nyelvi és nyelven kívüli kihívásokat prezentáló színtereken (kórházak, orvosi rendelők, menekülttáborok, bevándorlási hivatal, ügyvédi irodák, bíróságok, börtön, rendőrség, fogda) végzett nyelvi közvetítésre négyféle terminust is említ a szakirodalomból (dialógustolmácsolás/*dialogue interpreting*, közösségi tolmácsolás/*community interpreting*, szociális tolmácsolás/*social interpreting*, közszolgálati tolmácsolás/*public service interpreting*), de nem foglal állást a terminológiai vitában, mivel nem ez képezi a tanulmánya tárgyát. Németh Anikó (2021) azonban állást foglal a kérdésben, méghozzá úgy, hogy szerinte az összekötő tolmácsolás és a dialógustolmácsolás a valóság ugyanazon szeletére vonatkoznak, de annak más-más aspektusára fókuszálnak, illetve az előbbi a francia nyelvterületről származó *liaison* kifejezésre utal, ahol a tolmácsnak központi szerep jut a felek közötti kommunikáció

megteremtésében, az utóbbi pedig az angolszász nyelvterületről származó *dialogue* kifejezésre vonatkozik, ahol a figyelem az interakcióban részt vevő felekre irányul. Véleménye szerint a dialógustolmácsolás tágran értelmezett kategória, amely jogi, hatósági, egészségügyi, üzleti vagy diplomáciai tolmácsolást is jelenthet. Németh Pöchhacker (2015) felosztását veszi át, megkülönböztetve a tolmácsolás módja szerint követő- és szinkrontolmácsolást, az interakció formáját tekintve pedig dialógus-tolmácsolást és konferenciatolmácsolást (Németh 2021: 69–70).

Beták (2022) a közszolgálati tolmácsolás (*public service interpreting*) terminust használja tanulmányában a migrációval és a kényszerszmigrációval összefüggő tolmácsolási helyzetekre. Az általa említett példák között szerepel a traumatizált menekültek részére nyújtott pszichoterápiás tolmácsolás is, amely érdekes kutatási témának ígérkezik. Megfontolásra érdemes továbbá azon javaslata, hogy Magyarországon is érdemes lenne létrehozni egy interkulturális mediátor képzést (Beták 2022: 98–99). Ez az EU fentebb említett migrációs és menekültügyi jogszabályainak változásai fényében továbbra is aktuális.

Horváth és Gabányi (2025) olyan magyarországi civil szervezetek képviselőivel készítettek félig struktúrált interjúkat, amely szervezetek tolmácsok segítségével bevándorlók és menedékkérők, illetve menekültek részére is nyújtanak szolgáltatásokat. Angol nyelvű tanulmányukban – Betákhoz hasonlóan – következetesen a közszolgálati tolmácsolás (*public service interpreting*) terminust használják. Kutatásuk fő megállapítása, hogy a tolmácsok kiválasztásánál a gyakorlati tapasztalat fontosabb szempont a végzettségénél. A tolmácsolási feladatok többségét ugyanis a kutatásban részt vevő hat civil szervezetnél nem hivatásos tolmácsok látják el. Az ideális tolmácsok az adott kisebbségi nyelv ismerete mellett kulturális ismeretekkel is rendelkeznek, továbbá az érzelmi intelligencia és az interperszonális készségek is fontosak (Horváth és Gabányi 2025: 163–164).

Releváns megfigyeléseket olvashatunk Berencsi Zsuzsa 1996-os esettanulmányában is, amely menekülttáborokban (Békéscsaba, Csongrád, Debrecen, Nagyatád) készült interjúkon, illetve résztvevő megfigyelésen alapult. A tanulmány fókuszát a bosnyák táborlakók gazdasági stratégiái, illetve a tábor belső hatalmi viszonyai képezték, azonban a tolmácsszociológiára nézve is tartalmaz megállapításokat. Az általa gyűjtött adatok egyebek mellett azt mutatják, hogy tekintettel arra, hogy a táboron belül nehéz munkához jutni, a magyar nyelvtudás felértékelődött, és a tolmács állás már „zsírosnak”, „húsbödönnek” számított, sőt, a táborlakók között a legjobb pozícióban a tolmács volt, bár a munkája nehéznek számított, és sok időt igénybe vehetett, mivel a nap bármely szakában szükség lehetett rá (Berencsi 1996: 23, 27). Jelenleg nincsenek hasonló menekülttáborok Magyarországon, azonban az ilyen táborokban vagy őrzött szállásokon végzett tolmácsolás is természetesen értelmezhető a menekültügyi tolmácsolás fogalmi körében.

A humanitárius tolmácsolás mint kutatási tárgy a közelmúltban a magyar szakirodalomban is megjelent. Lánkos (2023) a humanitárius tolmácsolást a közösségi

tolmácsolás egyik altípusaként határozza meg, amelynek jellemzője, hogy valamely humanitárius válsághelyzet vagy természeti katasztrófa kontextusában történik, tipikusan képzetlen nyelvi közvetítők által, továbbá, hogy gyakran veszélyes, vagy fizikailag és érzelmileg is megerőltető helytállni. A humanitárius segítséget nyújtók és az arra rászorulóknak közti aszimmetrikus hatalmi viszony szintén jellemző (Láncos 2023: 103–106). Hozzáteszi, hogy bár „a humanitárius tolmácsolásra bíróságon is sor kerülhet, a tárgyalótermi helyszín vagy a bírósági eljáráshoz kapcsolódó jelleg a bírósági vagy nemzetközi büntetőbírósági tolmácsolással szemben nem feltétel” (Láncos 2023: 104).

4. Összegzés

Tekintettel arra, hogy a magyar szakirodalomban a közösségi tolmácsolás terminus, mint fentebb láthattuk, korábban jelent meg, ezt a kifejezést tartom alkalmasabbnak a menekültügyi tolmácsolás fogalmának kialakítására, nem vitatva, hogy a nemzetközi szakirodalomban is használt dialógustolmácsolás és közszolgálati tolmácsolás terminusok szintén használhatók a menekültügyi tolmácsolás leírásához.

A fentebb bemutatott szakirodalmi álláspontok figyelembevételével a következő definíció adható a menekültügyi tolmácsolásra: A menekültügyi tolmácsolás a közösségi tolmácsolás egyik típusa, amelynek során a nemzetközi védelemben részesülő vagy azért folyamodó személyek részére történik a tolmácsolás különböző intézményi keretekben (közigazgatási szerv, idegenrendészeti hatóság, rendőrség, bíróság, egészségügyi intézmény, oktatási intézmény, menekülttábor stb.), önkéntesen (fizetség nélkül) vagy hivatalos minőségben (fizetésért) eljáró, képzett, részképzéssel rendelkező vagy képzetlen tolmácsok, illetve kulturális közvetítők által, akár a felek együttes jelenlétében, akár anélkül.

A Pöchhacker (2004) által felvázolt dimenziókat felhasználva a következők szerint osztályozhatók a feni fogalmi elemek: a menekültügyi tolmácsolás médiuma alapvetően a humán tolmács; a tolmácsolási helyzetek a közösségi tolmácsolás területeit fedik le; a tolmácsolási módok mindegyike előfordulhat, leggyakoribb azonban az összekötő tolmácsolás; a szóba jöhető nyelvek/kultúrák köre rendkívül széles, ezért az adott kisebbségi nyelvet beszélő tolmács hiányában gyakran valamilyen *lingua franca* alkalmazandó; a diskurzus jellemzően dialogikus formát ölt; a résztvevők egyike a nemzetközi védelemben részesülő, vagy azért folyamodó személy, míg vele szemben leggyakrabban valamilyen intézmény képviselője áll; a tolmács vagy kulturális közvetítő rendelkezhet végzettséggel, de ez nem feltétlenül elvárás, különösen civil szervezetek részéről; a problémák pedig számos formában jelentkezhetnek (stressz, hatalmi viszonyok, szerepek, nemek, lojalitás, semlegesség stb.).

Felmerülhet a definícióval kapcsolatban, hogy vannak olyan határesetek, amelyek besorolása kérdéses lehet, például a pályaudvaron történő tolmácsolás. A pályá-

udvar intézményként történő meghatározása megkérdőjelezhető, azonban a pályaudvaroknak is van tulajdonosa (Magyarországon jellemzően az állam), üzemeltetője, személyzete stb., ezért az ezeken a szintereken történő tolmácsolási eseményeket is a menekültügyi tolmácsolás előbbi definíciójába sorolhatjuk. Ennek az is előnye, hogy a definíció így kellően tág és rugalmas a további, empirikus kutatások céljaira, például a fent említett problémadimenziókba tartozó jelenségek vizsgálatában vagy a Todorova (2020) által említett, a tolmács ingázását igénylő helyzetekben, továbbá az új EU-s rendeletekben megjelenő kulturális közvetítő is helyet kap benne. Ez utóbbi szerep, illetve foglalkozás számbavétele a tolmácsok országos névjegyzékének kialakításakor a jogalkotó számára, továbbá a képzőintézmények oldaláról is megfontolandó.

Irodalom

- Bakó B. 2025. Tipton R., Furmanek, O.: Dialogue Interpreting: A Guide to Interpreting in Public Services and the Community. *Fordítástudomány* 27. évf. 1. szám. 163–169. <https://doi.org/10.35924/fordtud.27.1.13>
- Balogh K., Eszenyi R. 2025. From becoming an interpreter to adhering to a code of conduct: The standing of legal interpreters in Belgium and Hungary. *Across Languages and Cultures* Vol. 26. Special Issue. 95–109. <https://doi.org/10.1556/084.2025.01072>
- Bancroft, M. A., Bendana, L., Bruggeman, J., Feuerle, L. 2013. Interpreting in the Gray Zone: Where Community and Legal Interpreting Intersect. *Translation & Interpreting* Vol. 5. No. 1. 94–113. <https://doi.org/10.12807/TI.105201.2013.A05>
- Barsky, R. F. 1996. The Interpreter as Intercultural Agent in Convention Refugee Hearings. *The Translator* Vol. 2. No. 1. 45–63. <https://doi.org/10.1080/13556509.1996.10798963>
- Berencsi Zs. 1996. Gazdasági stratégiák, belső hatalmi viszonyok egy menekülttáborban és hatásai a tábor belső életére, külső kapcsolataira. In: Sik E., Tóth J. (szerk.) *Táborlakók, diaszpórák, politikák*. Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete. 21–29.
- Beták P. 2022. A tolmács esete a szóval, avagy „x nyelve van, mégis megbotlik.” *Porta Lingua* 2022/1. 95–100. <https://doi.org/10.48040/PL.2022.1.9>
- Gile, D. 2009. *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*. Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/btl.8>
- Hale, S. 2015. Community interpreting. In: Pöchhacker, F. (ed.) *Routledge encyclopedia of interpreting studies*. Oxon/New York: Routledge. 65–69.
- Horváth Á., Gabányi R.R. 2025. Unveiling public service interpreting in Hungary: insights from NGO perspectives. *FITISPos International Journal* Vol. 12. No. 1. 149–167. <https://doi.org/10.37536/FITISPos-IJ.2025.12.1.408>
- Inghilleri, M. 2009. Asylum. In: Baker, M., Saldanha, G. (eds) *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. 2nd ed. London/New York: Routledge. 10–13.
- Jancsi B. 2003. A közösségi tolmácsolás. *Tudásmenedzsment* 4. évf. 1. szám 76–84. Elérhető: <https://adoc.tips/a-kzssegi-tolmacsolas.html> (utolsó letöltés dátuma: 2026.03.02.)
- Kende T., Nagy B., Sonnevend P., Valki L. 2014. *Nemzetközi jog*. Budapest: Wolters Kluwer Kft.

- Kende T., Jeney P., Szűcs T. (szerk.) 2022. *Európai közjog és politika*. Budapest: ORAC Kiadó.
- Klaudy K. 2023. A nyelvi közvetítés társadalmi szerepének vizsgálata a fordítástudományban. In: Seresi M., Robin E., Eszenyi R. (szerk.) *Nyelvi közvetítés fegyveres konfliktusokban és egyéb válsághelyzetekben*. Budapest: OFFI Zrt., ELTE BTK. 15–26. <https://doi.org/10.21862/nyelvkozvetitesvalsag/3>
- Láncos P. L. 2023. Humanitárius tolmácsolás: definíciós kísérletek. In: Seresi M., Robin E., Eszenyi R. (szerk.) *Nyelvi közvetítés fegyveres konfliktusokban és egyéb válsághelyzetekben*. Budapest: OFFI Zrt., ELTE BTK. 103–110. <https://doi.org/10.21862/nyelvkozvetitesvalsag/10>
- Láncos P., Hajas B. 2023. A tolmácsoláshoz való jog szabályozása az Ákr.-ben. *Magyar Jogi Nyelv* 2023/1. 1–11. Elérhető: <https://szakcikkkadatbazis.hu/doc/5727516> (utolsó letöltés dátuma: 2026.03.02.)
- Maryns, K. 2015. Asylum Settings. In: Pöchhacker, F. (ed.) *Routledge encyclopedia of interpreting studies*. London/New York: Routledge. 23–26.
- Mason, I. 2009. Dialogue Interpreting. In: Baker, M., Saldanha, G. (eds) *Routledge Encyclopedia of Translation Studies. 2nd ed.* London/New York: Routledge. 81–84.
- Merlini, R. 2015. Dialogue Interpreting. In: Pöchhacker, F. (ed.) *Routledge Encyclopedia of Interpreting Studies*. London/New York: Routledge. 102–107.
- Moser-Mercer, B., Qudah, S., Ali Malkawi, M. N., Mutiga, J., Al-Batineh, M. 2021. Beyond aid: Sustainable responses to meeting language communication needs in humanitarian contexts. *Interpreting and Society* Vol. 1. No. 1. 5–27. <https://doi.org/10.1177/27523810211036534>
- Németh A. 2021. Üzleti és vállalati tolmácsolás a dialógustolmácsolás kontextusában. *Fordítástudomány* 23. évf. 2. szám. 66–91. <https://doi.org/10.35924/fordtud.23.2.4>
- Pöchhacker, F. 2004. *Introducing interpreting studies*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203504802>
- Pöchhacker, F. (ed.) 2015. *Routledge encyclopedia of interpreting studies*. Oxon/New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315678467>
- Seresi M. 2024. Válaszutak a tolmácsolás kutatásában. In: Klaudy K., Robin E., Seidl-Péché O. (szerk.) *Bevezetés a fordítás és a tolmácsolás kutatómódszertanába II. Speciális rész*. Budapest: ELTE FTT–MANYE Fordítástudományi Szakosztály. 277–302. <https://doi.org/10.21862/kutamodszertan2/15>
- Sonnevend P., Bodnár E. 2021. *Az Emberi Jogok Európai Egyezményének kommentárja*. Budapest: HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. https://orac.hu/strasbourgi_kommentar
- Štefková, M. 2025. Step by step... Creating a community of practice for public service interpreting in Slovakia. *Across Languages and Cultures* Vol. 26. Special Issue. 81–94. <https://doi.org/10.1556/084.2025.01007>
- Szabari K. 1999. (2021) *Bevezetés a tolmácsolás elméletébe és gyakorlatába*. Budapest: Scholastica. <https://mersz.hu/szabari-tolmacsolas>
- Tipton, R., Furmanek, O. 2016. *Dialogue Interpreting. A Guide to Interpreting in Public Services and the Community*. London/New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315644578>
- Todorova, M. 2020. Interpreting for refugees. Lessons learned from the field. In: Ng, N.S.E., Crezee, I.H.M. (eds) *Interpreting in Legal and Healthcare Settings: Perspectives on research and training*. Amsterdam: John Benjamins. 63–81. <https://doi.org/10.1075/btl.151>

- Tóth J. 1994. *Menedékjog – kérdőjelekkel*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Ugróczky M. 2024. A tolmácsolás ingatag közjogi alapjai. *Magyar Jogi Nyelv* 2024/1. 14–25.
Elérhető: <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/7954454> (utolsó letöltés dátuma: 2025.02.23.)
- Wadensjö, C. 2009. Community interpreting. In: Baker, M., Saldanha, G. (eds) *Routledge Encyclopedia of Translation Studies. 2nd ed.* London/New York: Routledge. 43–48.
- Wadensjö, C. 1998. *Interpreting as Interaction*. London/New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315842318>